

niłoby to liczne, niewątpliwe i poważne zalety omawianej tu książki. Nasuwa się natomiast życzenie, by omawiana książka została w Polsce bardziej rozpowszechniona, a wtedy na pewno spotka się u nas z zainteresowaniem, na które niewątpliwie zasługuje. Wyliczanie usterek może z kolei autorowi posłużyć przy ewentualnym następnym wydaniu, czy przekładzie pracy na inne języki¹¹.

Henryk Batowski

ANTONY POLONSKY: *Politics in Independent Poland 1921-1939. The Crisis of Constitutional Government*. Oxford 1972, 572 ss.

Na angielskim rynku wydawniczym ukazała się w minionym roku solidna, oparta na bogatym materiale archiwalnym i publikowanym, monografia poświęcona Polsce międzywojennej. Jej autor jest wykładowcą na Wydziale Historii Stosunków Międzynarodowych Londyńskiej Szkoły Ekonomicznej i Nauk Politycznych, wchodzącej w skład tamtejszego uniwersytetu. A. Polonsky urodził się w Afryce Południowej, wywodzi się jednak z rodziny emigrantów litewskich, którzy w poszukiwaniu lepszych możliwości zarobkowych przybyli na kontynent afrykański na przełomie XIX i XX w.

Prezentowana monografia Polski okresu międzywojennego jest wynikiem poszukiwań i badań autora, przeprowadzonych w polskich archiwach krajowych i emigracyjnych (Londyn). Na ostateczny kształt pracy wpłynęły także dyskusje, wywiady i rozmowy, przeprowadzone przez autora podczas pobytu w Polsce, z badaczami specjalizującymi się w zakresie historii najnowszej. Charakterystyczną cechą bazy źródłowej omawianej pracy jest całkowite pominięcie archiwów angielskich i amerykańskich, które przecież w sprawach ogólnoeuropejskich, rozbrojeniowych, gospodarczych itp. muszą zawierać dokumenty dotyczące Polski, co zresztą potwierdzają prace innych współczesnych historyków angielskich, zajmujących się zbliżoną problematyką (np. I. N. Daviesa).

Rezygnacja z archiwaliów anglosaskich nie pozwoliła Polonsky'emu m. in. na wyjaśnienie zasadniczej kwestii, czy kryzys rządów konstytucyjnych w Polsce związany był wyłącznie z wewnętrznym układem społeczno-politycznym kraju, z istniejącymi napięciami gospodarczymi i narodowościowymi. Oceniając sytuację panującą w Polsce, autor stosunkowo luźno wiąże ją z ogólnym kryzysem systemu wersalskiego. A przecież załamanie porządku ustanowionego w Wersalu uzewnętrzniło się w szeregu ówczesnych państw podobnie — sięganiem do rządów autorytarnych. Stąd też należało oczekiwać — tym bardziej, iż sądy autora w znakomitej większości są bardzo wyważone i trafne — umiejscowienia przemian zachodzących w Polsce na tle ogólnoeuropejskim. Gdyby bowiem zmiany w systemie rządów, jakie nastąpiły w Polsce, nie były poprzedzone podobnymi zmianami w innych krajach, następowałyby one niewątpliwie wolniej.

¹¹ Warto zasygnalizować recenzję tej książki na gruncie amerykańskim, pióra historyka pochodzenia polskiego, prof. E. D. Wynota, na łamach „Slavic Review” 31/4, ss. 917-918.

Polskiego czytelnika prezentowanej monografii może niepokoić także sposób ujęcia jeszcze jednego zagadnienia. Otóż, omawiana książka zawiera niezmiernie bogaty materiał ilustrujący nieomogoni międzywojennej Polski. Szczególnie jaskrawo narysowany jest obraz zwalczających się wzajemnie ugrupowań wchodzących w skład obozu sanacyjnego. Bardzo mocno udokumentowana jest także teza zarzucająca kołom rządzącym brak określonego programu politycznego, zastąpionego sloganami propagandowymi i sprowadzającego wszelkie działania do rozgrywek taktycznych. Z pasją ukazał autor niekonsekwencje i anemiczność polityki wewnętrznej, głównie w odniesieniu do mniejszości narodowych. Na tym tle dosyć enigmatycznie i mało wyraziście omówiono proces usuwania zaległości w nauce i oświacie, zacierania przedziałów i różnic pozostałych po okresie zaborów. Kwestie te są dostrzegane przez autora, ale nasuwa się postulat o nadanie im większego znaczenia, które w jakimś stopniu wyjaśniałoby siłę i zwartość późniejszego oporu stawianego przez społeczeństwo polskie hitleryzmowi.

Zaletą książki są niewątpliwie świetne charakterystyki międzywojennych przywódców politycznych, uwzględniające zarówno ich zalety i wady, zasługi i błędy. Przykładem może być tutaj potraktowanie osoby Piłsudskiego, ukazanie sposobu, w jaki podporządkowywał on sobie przede wszystkim sprawy wojskowe, przy ustawicznym jednak odwoływaniu się do doświadczeń 1920 r. i niedostrzeganiu zmian zachodzących w tym zakresie. Bardzo silnie i przekonująco przedstawił autor także błędne wyliczenia Becka, odmalował atmosferę otaczającej go nieufności, pogłębionej nieumiejętnym postępowaniem, podkreślaniem własnej roli jako wykonawcy instrukcji Piłsudskiego. Niestety, z tego obrachunku dokonanego przez Polonsky'ego z międzywojennymi politykami, niewiele wychodzi z oceną prawdziwego myśliciela i męża stanu, poczuwającego się do szerszej odpowiedzialności społeczno-politycznej.

Jak większość współczesnych historyków angielskich, dużo uwagi poświęca Polonsky rozwojowi gospodarczemu i społecznemu. Praca zawiera wiele danych statystycznych, a uzupełniają ją pod tym względem załączone tablice, zawierające informacje o zniszczeniach dokonanych podczas I wojny światowej i o jej skutkach dla polskiej gospodarki, przemysłu i rolnictwa.

Do spraw stosunków polsko-angielskich nawiązuje autor bardzo rzadko. Tak np. w ramy aneksów (ss. 514-517) zamknięto krótkie rozważania, uwalniające zresztą rząd brytyjski od odpowiedzialności za zamach Piłsudskiego. Rezygnacja z tej problematyki wiąże się w pewnym stopniu z wyborem cezury początkowej pracy, eliminującej kłopotliwe zagadnienia łączące się z postawą polityków angielskich podczas konferencji pokojowej i plebiscytów. Mimo to jednak, marginesowe potraktowanie tematyki stosunków polsko-brytyjskich w dwudziestolecie pozostawia u czytelnika wrażenie niedosytu. Ostatecznie polityka brytyjska wobec Niemiec wywarła wpływ na późniejszy rozwój wydarzeń i zachęcała polityków polskich do szukania oparcia w nietradycyjnych układach. Ta ostatnia sprawa wiąże się zresztą znowu ze zgłaszaniem już postulatami łączenia polskiego kryzysu konstytucyjnego z procesami ogólnoeuropejskimi.

Powyższe uwagi polemiczne, dotyczące pracy Polonsky'ego, w niczym nie zmieniają ogólnej oceny monografii, która jako niewątpliwie cenna pozycja zasługuje na szersze zainteresowanie polskich czasopism historycznych.

Tadeusz Cieślak